

ZILZILA SODIR BO'LGANDA AHOLINI MUHOFAZA QILISH USULLARI

Dadabayeva Naziraxon Abdurazakovna

Andijon viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi

Hayot faoliyati xavfsizligi o'quv markazi o'qituvchisi

Sulaymonov Nurmatjon Nematovich

Andijon viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi Xonobod shahar Favqulodda

vaziyatlar bo'limi boshlig'ining o'rinbosari kapitan +998 93623-96-31

Annotatsiya: *Hozirgi kunning eng muhim vazifalaridan biri favqulodda vaziyatlar, talofatlar, avariylar, falokatlar va turli-tuman ofatlarning hosil bo'lishi va rivojlanishini bashoratlash, oldindan davlat organlari va aholini yaqinlashib kelayotgan ofatdan ogoh etishdan iboratdir.*

Maqolada O'zbekiston hududida yuz berishi mumkin bo'lgan favqulodda vaziyatlar ya'ni zilzilaning sodir bo'lishi hamda ularni oldini olish chora tadbirlari hamda dunyoda yuz bergan eng ayanchli zilzilar tarixi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: *Tabiiy ofat, yer silkinishi. Magnituda. Shkala. Epitsentr, gipotsentr. Yer silkinishiga chidamli inshootlar, yer qobig'i, mantiya va yadro qatlami.*

Dunyoda shu davrga qadar tabiiy ofatlar doimiy ravishda bo'lib keldi va bundan keyin ham yuz berishi ehtimollari ko'p.

Tabiiy ofat - bu tabiatda yuz beradigan favquloddagi o'zgarish bo'lib, u birdan, tezlikda insonlarning mo'tadil yashash, ishlash sharoitlarining buzilishi, odamlarning o'limi hamda qishloq xo'jaligi hayvonlarining, moddiy boyliklarning yo'q bo'lib ketishi bilan tugaydigan hodisalardir.

Tabiiy ofatlarning turlari xilma-xil yer silkinishi, suv toshqini, kuchli shamol, yong'in, qurg'oqchilik, yer surilishi va boshqalar. Bu xildagi tabiiy ofatlar bir-biriga bog'liq hamda bog'liq bo'lmagan holda alohida yuzaga kelishi mumkin. Ya'ni bir tabiiy ofatning boshqa ofat oqibatida yuzaga kelishidir. Masalan, o'rmonda yong'inlarning kelib chiqishi, tog'li joylardagi ishlab chiqarish portlashlari, platinalar qurishda yerning surilishiga, qorlarning ko'chishi va boshqa ofatlarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

Tabiiy ofatlarga qarshi kurash choralariidan biri bu xalqni o'z vaqtida voqif etish hisoblanadi. Bu esa tabiiy ofatdan keladigan zararlarni birmuncha kamaytirish imkoniyatini vujudga keltiradi.

Havfli tabiiy favqulodda vaziyatlardan biri bu zilzila bo'lib, bu eng qo'rqinchli va inshootlarni vayron qiluvchi insonlar umriga zomin bo'luvchi tabiat hodisasi hisoblanadi.

U yer sharining seysmik faol qismida vujudga keladi.

O'zbekiston Respublikasi shunday seysmik faol hududlardan biri bo'lib, ayrim tumanlarda yer qimirlash kuchi 9 ballgacha yetadi.

Yer silkinishi ro'y berganda insonda paydo bo'lgan qo'rquv uning hayoti uchun havfli xarakatlar qilishiga olib kelishi mumkin. Seysmik faol hududlarda doimo

yashaydigan yoki vaqtincha u yerda bo'lgan aholi yer silkinganda oddiy ehtiyot choralari bilishlari va ularni qo'llashlari shart. Yer qimirlash ro'y berganda, yerning yuza qismi uncha uzoq bo'lmagan vaqt tebranib turadi. Yer silkinish davri - silkinish yer qatlami yuzasida va yaqin masofa bo'lsa bir necha soniya, chuqurroq va olisda bo'lsa 2-3 daqiqagacha davom etishi mumkin.

Yer silkinishi va uning oqibatlari:

Yer silkinishi yuzaga kelish sabablariga ko'ra quyidagi guruhlariga bo'linadi:

Tektonik zilzilar.

Vulqon zilzilar.

Ag'darilish, o'pirilish zilzilar.

Texnogen (insonning muhandislik faoliyati bilan bog'liq) zilzilar.

Yer silkinish kuchiga qarab quyidagi holatlar kuzatiladi: Yer silkinishi 12 balli shkalada baxolanadi. Tashqi ko'rinishidan yer qimirlash quyidagicha izoxlanadi:

1 ball - sezilsiz, faqatgina seysmik asboblarda qayd qiladi;

2 ball - juda kuchsiz, uy ichida o'tirgan ba'zi odamlar sezishi mumkin (deraza oynalari titraydi);

3 ball - kuchsiz, ko'pchilik odamlar sezmaydi, ochiq joyda tinch o'tirgan odam sezishi mumkin. Osilgan jismlar asta-sekin tebranadi;

4 ball - o'rtacha sezilarli. Ochiq joyda, bino ichida turgan odamlar sezadi. Uy devorlari qirsillaydi. Ro'zg'or anjomlari titraydi, osilgan jismlar tebranadi;

5 ball - ancha kuchli. Hamma sezadi, uyqudagi odam uyg'onadi, ba'zi odamlar hovliga yugurib chiqadi. Idishlardagi suyuqlik chayqalib to'kiladi, osilgan uy jihozlari qattiq tebranadi;

6 ball - kuchli. Hamma sezadi, uyqudagi odam uyg'onadi, ko'pchilik odamlar hovliga yugurib chiqadi. Uy hayvonlari betoqat bo'ladi. Ba'zi hollarda kitob javonidagi kitoblar, ro'zg'or buyumlari, javonlardagi idishlar ag'darilib tushadi;

7 ball - juda kuchli. Ko'pchilik odamlarni qo'rquv bosadi, ko'chaga yugurib chiqadi, avtomobil haydovchilari harakat vaqtida ham sezadi, uy devorlarida katta-katta yoriqlar paydo bo'ladi, hovuzlardagi suv chayqaladi va loyqalanadi.

8 ball - yemiruvchi. Xom g'ishtdan qurilgan imoratlar butunlay vayronaga aylanadi, ancha pishiq qilib qurilgan imoratlarda ham yoriqlar paydo bo'ladi, uy tepasidagi mo'rilar yiqiladi, ba'zi daraxtlar butun tanasi bilan yiqiladi, sinadi, tog'liq joylarda qulash, surilish hodisalari yuz beradi.

9 ball - vayron qiluvchi. Yer qimirlashiga bardosh beradigan qilib qurilgan imorat va inshootlar ham qattiq shikastlanadi. Oddiy imoratlar butunlay vayron bo'ladi, yer yuzasida yoriqlar paydo bo'ladi, yer osti suvlari sizib chiqishi mumkin.

10 ball - yakson qiluvchi. Hamma imoratlar yakson bo'ladi. Temir yo'l izlari to'lqinsimon shaklga kelib bir tomonga qarab egilib qoladi, yer osti kommunal quvurlari uzilib ketadi, cho'qish hodisalari yuz beradi. Suv havzalari to'lqinlanib qirg'oqqa uriladi, qoyali yon bag'rlarda kata-katta surilish hodisalari sodir bo'ladi.

11 ball - fojiali. Hamma imoratlar deyarlik vayron bo'ladi, to'g'onlar yorilib ketadi, temir yo'llar butunlay ishdan chiqadi, yerning ustki qismida kata-katta yoriqlar paydo bo'ladi, yer ostidan balchiqlar ko'tarilib chiqadi, surilish, qulash hodisalari nihoyasiga yetadi.

12 ball - kuchli fojiali. Yerning ustki qismida kata o'zgarishlar yuz beradi. Hamma imoratlar butunlay vayron bo'ladi, daryolarning o'zani o'zgarib sharshalar paydo bo'ladi, tabiiy to'g'onlar vujudga keladi.

Inshootlar ko'radigan talafotlar quyidagichi tasniflanadi.

1 - darajali talafot. Bunda yengil shikastlanish yuz beradi.

2-darajali talafot. Og'ir bo'lmagan shikastlanish sodir etiladi, devorlarda katta bo'lmagan yoriqlar paydo bo'ladi.

3-darajali talafot. Inshootlarning og'ir shikastlanishi yuz beradi, devorlarda katta va chuqur yoriqlar paydo bo'ladi.

4-darajali talafot. Imorat va inshootlar ichki devorlarining to'liq buzilishi yuz beradi.

5-darajali talafot. Imorat va inshootlar to'liq buzilishi sodir bo'ladi.

Yer silkinish oqibatlarini tugatish chora-tadbirlari

Yer silkinishining oqibatlarini tugatishda ishga yaroqli har bir kishi ishtirok etishi zarur va quyidagi ishlar birlamchi hisoblanadi.

Yer tagida, buzilgan va yonayotgan uyda qolgan odamlarni qutqarish.

Ishlab chiqarish, kommunal-energetika tizimlarda sodir bo'ladigan avariyaalarning oldini olish va to'g'rilash (chunki bular inson hayotiga xavf soladi).

Buzilgan uylarni, inshootlarni tiklash.

Talafot ko'rganlarga tibbiy yordam ko'rsatish shahobchalarini tayyorlash.

Yer silkinish o'chog'ida suv ta'minotini tiklash

Hozirgi kunda yerning koinotda va quyosh sistemasida tutgan o'rni, uning o'lchamlari, fizik va kimyoviy xossalari, tuzilishi, undagi turli jarayonlar to'g'risida geologiya, geofizika, geoximiya, astronomiya va yana bir qator fanlar yordamida aniq ma'lumotlar olishga muvaffaq bo'lingan.

Yerimiz Quyosh sistemasiga kiruvchi planetalardan biri bo'lib, u koinotda butun dunyo tortilishi qonuniga bo'ysungan xolda o'z orbitasi bo'ylab 29,77 km/sek tezlikda xarakat qiladi. Yer o'z o'qi atrofida sutkasiga bir marta 436,6 m/sek tezlikda, shuningdek Quyosh atrofida yiliga bir marta aylanadi. O'z navbatida Yerning atrofida uning yo'ldoshi Oy xarakat qiladi.

Demak, Yer massasi $5,976 \cdot 10^{27}$ g, xajmi $1,083 \cdot 10^{27}$ sm³: radiusi ekvatorida 6378,18 km, maydoni $5,1 \cdot 10^{18}$ sm², o'rtacha zichligi 5,517 g/sm³ bo'lgan planetadir.

Yer o'zining fizik xossalari, zichligi, solishtirma og'irligi, issiqligi, elektr o'tkazuvchanligi va boshqa xususiyatlariga qarab uchta yirik qatlamlarga bo'linadi - ular yer qobig'i, mantiya va yadro qatlamlaridan iborat.

Yerning birinchi - eng ustki qatlami uning qobig'i deyiladi. U ikki turga - kontinent va okean yer qobiqlariga bo'linadi. Kontinent yer qobig'ining chuqurligi asosan 40-45 km

ni tashkil etib, ba'zi joylarda 70 km gacha boradi. Okean yer qobig'ining chuqurligi esa 10-12 km dan oshmaydi.

Kontinent yer qobig'i cho'kindi tog' jinslari, "granit" va "bazalt" qatlamlaridan, okean yer qobig'i esa faqat cho'kindi jinslar va bazalt qatlamlaridan iborat.

Yer qimirlashi - tabiatning eng qo'rqinchli va vayron qilish qudratiga ega bo'lgan xodisasi xisoblanadi.

U yer sharining faol seysmalogik qismida vujudga keladi. O'zbekiston Respublikasi xuddi shu faol seysmalogik rayonlardan bo'lib, ayrim tumanlarida yer qimirlashi kuchi 9 ballgacha bo'ladi.

Yer silkinishi insonlar xayotiga xavflidir. Faol seysmologik xududlarda yashayotgan yoki vaqtincha yashayotgan yoki axoli, yer silkinganda extiyot choralari ko'rish shart.

Yer silkinishidan keyin va silkingan vaqtda inson qo'rquvni yengib o'zini boshqara olishi kerak.

Zilzila sodir bo'lganda aholini muhofaza qilish usullari

1. Yer silkinishi xavfi bo'lganda oldindan binodan chiqish yo'lini bilish kerak, chunki yer silkinishi yarim tunda xam sodir bo'lishi mumkin va chiqish yo'llari, eshiklar odamlar bilan gavjum bo'lsa, binodan chiqishni 1-qavat derazalari orqali amalga oshirish kerak.

2. Oldindan xonaning burchaklari-asosiy devor burchagi, eshikning ramkalari o'rni kabi xavfsiz joylarni aniqlab qo'yish lozim.

Yer qimirlaganda uyning xavfli joylari - oyna bo'lgan ichki va tashqi o'rinlari, lift va zinopoya maydonchalari xisoblanadi.

3. Oila a'zolari va bolalarga xavfsiz joy tanlashni o'rgatish zarur.

4. Oila a'zolari va o'zingiz gaz, elektr va suvni o'chirish yo'llarini bilishingiz lozim.

5. Qariya, nogiron va bolalarning xavfsizligini ta'minlash yo'lini toping.

6. Shkaf, stellaj, etajerka va javonlarni uxlaydigan o'rinlarga, eshik va chiqish yo'llariga yiqilmaydigan xolatda qo'yish kerak.

7. Og'ir yuklarni - odam ustiga tushib ketishi mumkin bo'lgan narsalarni pastga va ishonchli joyga joylashtirish shart. Dam olish o'rinlari katta oynavandlardan, ustiga tushishi mumkin bo'lgan narsalardan uzoqroq bo'lishi shart.

8. Javonlarni dam olish o'rinlaridan yiroqroq joylashtiring.

9. Kiyimlar va buyumlar Bilan uyga kirish yo'lini yopib qo'ymang.

10. Tez yonuvchan yonilg'i bo'lgan idishlarni portlab yoki yonib ketmaydigan xavfsiz joyda saqlang.

11. Lat yeganda, umuman xar qanday xavf bo'lganda birinchi tibbiy yordam ko'rsating. Uyingizda dori-darmonlar, birinchi tibbiy yordam ko'rsatish qutichasi saqlang.

12. Yerto'la yoki garaj - saqlanish joylari xisoblanadi, shuning uchun ofat tugagunga qadar saqlanish uchun ushbu joylarda sharoit yaratilishi ko'zda tutiladi.

13. Uyingiz xolatini tekshirib uni mustaxkamlash yo'lini o'rganing.

14. Qishloqdagi axoli yashayotgan joylarda yoki ish joylarda xavfli jarayonlar ya'ni, sel kelishi, yer ko'chishi, suv bosishi mumkinligini baxolab, birgalikda xavfsiz joyga chiqish yo'llarini bilish shart. Chunki yer silkinishi natijasida, yer ko'chkisi, o'pirilish,

siljish, tosh ko'chkisi, yerning yorilishi, tuproq qatlamlarining cho'kishi, tuproqning siqilib qolishi xollari sodir bo'ladi.

Qattiq yer silkinishi davrida.

Yer silkinishi sodir bo'lganda, yerning yuza qismi uncha uzoq bo'lmagan vaqt oralig'ida tebranadi, eng ko'p silkinish davri bir necha sekunddan 2-3 minutgacha davom etadi. Bu tebranish insonga taxlikali qo'rquv keltiradi, lekin yer silkinishining to'xtashini kutish shart. Shuning uchun osayishtalik va xotirjamlikni saqlash juda muxim.

Yer silkinishi davrida xotirjamlik va aql bilan ish ko'rsangiz talofatsiz chiqishingizga ko'proq imkoniyat bo'ladi.

Zilzila paytida xonani ichida:

1. Agar siz yer yoki binoning devorlarida yoriqlar paydo bo'lganligini sezib qolsangiz, asosan yuqoridan tushadigan jismlarga e'tibor berib, tezroq xarakat qiling.

2. Agar siz ko'p qavatli uyning birinchi qavatida yoki pishiq g'ishtli xamda paxsali shaxsiy uylarda yashasangiz yer qimirlay boshlagandan 15-20 sekund ichida darxol uyning ichidan tashqariga chiqib keting va elektr tarmog'i, gaz trubalari va baland imoratlardan uzoqroqda – ochiq joyda turing.

3. Agar xonaning ichida qolsangiz oldindan ko'zlab qo'yilgan joyga turib oling. Mabodo yuqoridan suvoq parchalari, yoritkich asboblari, oyna siniqlari tushadigan bo'lsa, stol yoki krovatlar tagiga berkinib oling. Maktab o'quvchilari partalarning tagiga kirib olib, oynaga teskari o'girilib, bosh qismini va yuzlarini qo'li bilan berkitib olishlari zarur.

4. Agar siz ko'p qavatli uylar va imoratlarining birinchi qavatidan yuqorida bo'lsangiz xech qachon lift va zinapoyalarga qarab chopmang, chunki yer qimirlash davrida ushbu qurilmalarning birinchi navbatda qulash xollari ko'p kuzatilgan.

Bunday xollarda uyning eshigini ochib tashlang va eshikning o'rniga turing. Eshik ochilmasa xavotir olmang. Bu xol imoratning qiyshayganidan bo'ladi.

5. Imoratning oynaband joylaridan uzoqroqda turishga xarakat qiling. Imoratning asosiy devori yonida turishga xarakat qiling.

6. Birinchi qavatdan yuqorida bo'lsangiz, oynali derazadan sakramang, bino buzilmasa ham o'zingiz lat yeyishingiz mumkin.

7. Sakrashga majbur bo'lgan xolda, oynani stol yoki yelkangiz bilan sindirib keyin sakrang.

8. Odamlar bilan gavjum joylarda (magazin, kinoteatr, o'quv muassasalari, shoxbekat) qo'rquvga berilmay, binoning asosiy devorlariga suyanib yoki osilib turgan buyumlardan, lustra, ventilyator, reklama taxtasidan uzoqroq turish kerak.

9. Yer silkinishlari oqibatida qishloq joylarida bir qavatda, yer ko'chmasa, sel bosishi, tog' toshlari tushishi mumkin. Shuning uchun tepalik ustiga yoki suv bosmaydigan balandroq joyga chiqib olishga xarakat qiling.

10. Molxonalar yonida turish mumkin emas, chunki qo'rqib ketgan xayvonlar tagida qolib ketishingiz mumkin.

Ko'chada:

11. Yuqori qavatli bino yo'lakchasida turgan bo'lsangiz ochiq joyga chiqishga xarakat qiling, chunki bino buzilsa, bo'lakchalari ustingizga tushishi mumkin. Elektr simlari o'tgan liniya tagida ham turmang, uzilib ketishi mumkin.

12. Bino yonida yugurmang va binoga kirmang. Bu xayotingiz uchun xavflidir, chunki buzilayotgan bino bo'lakchalari ustingizga tushishi mumkin.

13. Yer silkinayotgan vaqtda avtomabilda ketayotgan bo'lsangiz, ko'p qavatli imorat, elektr simi, tik qiyalik ostiga, daryo o'zani yonida to'xtamang.

Yer qimirlashidan so'ng:

Yer silkinishida to'xtagandan keyin, shikastlangan, lat yegan, devor ostida qolgan odamlarga yordam bering.

1. Yordamga muxtoj odamlarga birinchi tibbiy yordam ko'rsating. Shikastlanganlarni yoping'ich bilan o'rang va shifokorlarga murojaat qiling.

2. Kasallar, bolalar va qariyalar xavfsizligini ta'minlang, yer silkinishi natijasida ruhan shikastlanganlarga dalda bering.

3. Yengil buyular ostida qolganlarga iloji bo'lsa yordam bering, iloji bo'lmasa yordam kelguncha kuting.

4. Yong'in o'chog'ini topsangiz iloji boricha o'chirishga xarkat qiling.

5. Elektr simlarini tekshiring, agar uzilgan bo'lsa, elektr tarmog'ini o'chiring.

6. Xavfli tez yonuvchan suyuqliklar to'kilgan bo'lsa (benzin ximikatlari va boshqalar) buni tezda bartaraf qiling va bu haqda boshqalarga xabar bering.

7. Agar sizning yordamingiz kerak bo'lmasa yer qimirlagan va vayron bo'lgan joyga kirmang.

8. Telefonni keraksiz axborotlar uchun band qilib turmang, chunki telefon yordamga chaqirish, muxim xodisalar, yaradorlar va jinoyatchilik xaqida axborot berish uchun kerak bo'ladi.

Shuni esda tuting, telefon liniyasining band bo'lishi qutqaruv ishlarini foydasini kamaytiradi.

9. Yana yer qimirlashi mumkin degan xayolga bormang va mish-mishlarga ishonmang yoki gap tarqatmang. Ishonchli axborotlardan foydalaning.

10. Agar siz vayronagarchiliklar ostida qolsangiz, sharoitni to'g'ri baxolang. O'zingizgabirinchi tibbiy yordam ko'rsating, agar lozim bo'lsa qon oqishini to'xtating va jaroxatni bog'lang.

11. Oldingizda turgan odamga yordam ko'rsating, u o'zini tinchlantirib olsin. Vayronadan tashqarida qutqarish uchun yurgan odamlar bilan tovush va taqillatish yo'li bilan aloqa qiling. Kuchingizni tejang. Yodingizda tuting, albatta yordam keladi.

12. Yodingizda bo'lsin qayta silkinish xavfi, ya'ni yer silkinishining qaytish ehtimoli bo'ladi. Yer silkinishining qaytishi bir necha daqiqa yoki bir neche soatdan so'ng xam ertasi kuni xam sodir bo'lishi mumkin.

Yer yuzida sodir bo'lgan zilzilalar tarixi

Zilzilalar, asosan yer kurrasining uchta seysmik kamarida bo'lib turadi. Ular Tinch okeani, O'rta yer dengizi - Osiyo va O'rta Atlantika suvosti tog' tizmalari seysmik kamarlaridir.

Tinch okeani - seysmik kamariga taxminan 80% zilzilalar to'g'ri keladi. Ularning epitsentrlari kontinent va okean yer qobiqlari tutashgan mintaqalarda joylashgan.

O'rtaer dengiz - Osiyo - seysmik kamariga taxminan 15 % zilzilalar sodir bo'ladi. U g'arbda Atlantika okeani qirg'oqlaridan boshlanib, O'rtaer dengizi, Kavkaz, Markaziy Osiyo mintaqalari orqali janubiy-sharq yo'nalishida davom etib, Tinch okeani bilan tutashadi.

Islom tarixdagi eng birinchi zilzila Umar roziyallohu anhu (halifaliklari) davrida Madinada ro'y bergan.

Tarixiy va yaqin o'tmishdagi kuchli zilzilalar davrida bu ofatlarning ko'pi ro'y bergan va kuzatilgan. Masalan, 1556 yil Xitoydagi Shansi zilzilasidan 830.000, 1737 yil Xindistondagi Kalkuttada 300.000, 1923 yil Yaponiyadagi Kantoda 142.807, 1970 yil Peruda 70.000, 1976 yil Xitoydagi Tyanshanda 240.000 kishi xayotdan ko'z yumgan. Zilzila daxshatlarini tasavvur qilish uchun yaqindagina Yaponiyada, Xitoyda, Xindistonda, Eronda, Turkiyada bo'lib o'tgan zilzilalarni yoki 1948 yilgi Ashxobod va 1949 yildagi Xayit zilzilalarini eslab o'tish kifoya. Ularda yuz minglab odamlarning xalok bo'lganliklari sir emas.

Turli yillarda bir kunda yuz bergan to'rt zilzila tarixi haqida ko'pchilik bilmasa kerak. 1939, 2003, 2004 va 2006 yillarni birlashtirib turuvchi umumiylik bor. Ushbu 4 yilning 26 dekabr sanasida Turkiya, Eron, Tayvan hamda Hind okeanida ulkan vayronalarga sabab bo'lgan zilzilalar sodir bo'lgan.

Turkiyaning Erzinjon shahrida yuz bergan zilzila oqibatida shahar butunlay vayron bo'lgan, qayd etilishicha, o'sha kuni yetti marta silkingan, eng kuchli silkinish 7,8 ballni tashkil etgani aytiladi. Bu Turkiya tarixidagi eng vayronakor zilzila hisoblanadi va 30 minga yaqin odamlar hayotiga zomin bo'lganligi ma'lum.

Bam - Eronning janubi-sharqida joylashgan Kirmon vilyaotidagi shaharlardan biri 2003 yilning 26 dekabrda bu yerda magnitudasi 6,6, (ayrim manbaalarda

6,7 ball) bo'lgan halokatli zilzila qayd etilgan. Zilzila epitsentridagi silkinish kuchi 9 ballga yetgani aytiladi. Kuchli zilzila natijasida jasadlar soni 30 ming va jaroxat olganlar soni ham 30 mingga yetganligi aytilgan.

Hind okeanida yuz bergan ofat ham eng kuchli zilzilalardan hisoblanadi. Magnitudasi 9,1-9,3 ballgacha bo'lgan suvosti zilzilasi qayd etilgan. U tarixdagi eng halokatli sunaimni yuzaga keltirgan bo'lib, insoniyat tarixidagi eng kuchli uchta zilziladan biri hisoblanadi. Tasdiqlangan qurbonlar soni 184 ming kishini tashkil etadi. Turli ma'lumotlarga ko'ra, 225-mingdan 300 mingacha odam xalok bo'lgan degan taxminlar bor.

Hengchun shaharchasi Tayvanning eng janubiy shahri. Zilzilamagnitudasi 5,5-7 ballni tashkil etgan. Tabiiy ofat natijasida Tayvan janubidagi uylar vayron bo'lgan, yong'inlar yuz bergan, yo'lovchilar liftlarda qolib ketgan va kommunikatsiya kabellari

uzilgan. Tarixiy binolar shikastlangan. Zilzila Osiyotdagi internet xizmatlarinin xalokatli ravishda to'xtatib, ko'plab Osiyo mamalkatlariga ta'sir qilgan. Moliyaviy operatsiyalar, ayniqsa valyuta bozoriga ham jiddiy ta'sirko'rsatgan. Vayronagarchilik natijasida ko'plab suvosti aloqa kabellari shikastlangan.

Vatanimiz fuqarolari yurtimizda tez-tez zilzilalar sodir bo'lib turishini, ba'zan ular nixoyatda daxshatli ekanini biladi va tasavvur qiladi.

O'zbekiston 7, 8, 9 va undan ortiq balli zilzilalar bo'lib turadigan seysmik jixatdar aktiv zonalaridan hisoblanadi.

Tarixiy ma'lumotlarga qaraganda 838-839 yillarda Farg'onada, 1942 yilda Buxorada, 1208-1209 yillarda Urganchda, 1490 yilda Samarqandda, 1494 yilda Namanganda, 1620 yilda Axsikentda, 1821-1822 yillarda Buxoro va Samarqand yaqinida talofatli kuchli zilzilalar bo'lib o'tgan.

Ulardan ayrimlari xaqida to'xtalib o'tamiz:

Axsikent zilzilasi. 1620 yilda Namangandan 5-15 km janubi-g'arbda sodir bo'lgan kuchli zilzila. U qadimiy shaxar Axsikentni to'la vayronaga aylantirdi. Shaxar keyin qayta tiklanmagan. Hozirda ayrim arxeologik qoldiqlar saqlangan, xolos.

Andijon zilzilasi. Andijonda 1902 yili sodir bo'lgan 9-10 ballik zilzila xalqimiz boshiga tushgan eng qora kunlar va ayanchli voqealarga sabab bo'ldi. Zilzila tufayli o'sha paytda shahardan nishona qolmagan. Ming-minglab odamlarning yostig'ini quritgan.

Bunday kuchli zilzilalar o'tmishda ko'p bo'lganligi bois hozirgi kunda insonlar nazdida kuchli zilzilalar bo'lmaydiganday tuyuladi.

Tan olish kerakki, xalqimiz qurilish qilayotganlarida binoning zilzilabardoshliligiga ahamiyat bermay qo'yganlar, vaholanki, aynan mana shu bufarqlik oqibatida nafaqat zilzila ta'sirida balki boshqa omillar tufayli ham binolarning qulash hamda devorlarining yorilishi xollarini kuzatishimiz mumkin.

Joriy yilning fevral oyida Turkiya davlatida bo'lgan dahshatli zilzilaning ayanchli oqibatlari hammamizni xushyorlikka chaqirdi.

Hulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, kasallikni davolagandan ko'ra uni oldini olgan afzalroq deganlaridek, qurilishi rejalashtirilgan binolarni qurishdan oldin soha mutaxassislari bilan maslaxatlashib, qurilish xom-ashyolarini sifatiga e'tibor qaratgan xolda qurilish ishlarini olib borish hamda aholini tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlar yuzaga kelganda to'g'ri harakat qilishga o'rgatish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yer qimirlaganda aholining harakati to'g'risida Eslatma UNICEF 2009 yil.
2. Favqulodda vaziyatlar tarixidan: Zilzila Toshkent-2016 yil.
3. Ashxabadskoe zemletryasenie. Po materialam pechaty. J."grajdanskaya zashita" №11 2000, s-44-48

4. K.N.Abdullabekov Zilziladan saqlanish mumkinmi? Toshkent:
“O‘zbekiston”, 1992 yil 48 bet.

5. P.Russo Zemletryaseniya. M., izd-vo “Progress”, 1966.

6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 754-sonli qarori.

7. Abdullabekov K.N., Zufarov V.G. Yer qimirlaganda aholining harakati to‘g‘risida
eslatma. O‘R FVV Toshkent: 2001, 24 bet.

Andijon viloyati FVB HFHO‘M o‘qituvchi-uslubchi Dadabaeva Naziraxon
Abdurazakovna

FMI o‘qituvchisi O.Radjapov